

СУТНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО РОБОТИ З УЧНЯМИ З ВІДХИЛЕННЯМИ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я

У статті перелічено завдання, які визначають стратегію та спрямування професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями спеціальних медичних груп.

Ключові слова: здоров'я, відхилення у стані здоров'я, майбутні вчителі фізичної культури, учні з відхиленнями у стані здоров'я.

Актуальність дослідження визначається необхідністю розробки нових підходів до забезпечення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями з відхиленнями у стані здоров'я, оскільки їх кількість з кожним роком зростає.

Науковці (Н. Кузьміна, Б. Ломов, А. Скворцова та ін.) звертають увагу на те, що діяльність людини за своїм змістом є діяльністю, яка спрямована на вирішення поставлених перед нею завдань. Відповідно, сутність підготовки до певної діяльності залежить від тих завдань, які необхідно вирішити в процесі цієї діяльності, саме вони визначають стратегію та напрями професійної підготовки.

Мета статті – визначити сутність підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями з відхиленнями у стані здоров'я.

Р. Клопов вважає, що реалізація завдань щодо професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту потребує плекання особистості, яка здатна до плідної професійної праці в сучасних умовах, готова до професійної діяльності та володіє не лише системою спеціальних знань, професійних дій і соціальних відносин, а й сформованістю і зрілістю професійно значущих якостей, відповідною кваліфікацією [2, с. 3].

До видів професійної діяльності, якими повинен володіти майбутній фахівець фізичного виховання та спорту, науковці зараховують: діагностичну, реабілітаційну, репродуктивну, спортивну, освітянську, профілактичну, організаційну діяльність (Л. Сущенко); предметну, методичну, організаційну, естетичну та методологічну діяльність, яка охоплює пізнавальну діяльність, критику, схематизацію, програмування, моделювання, конструювання, проектування, онтологічний і системний аналіз тощо (С. Гончаренко, В. Кушнір, Г. Кушнір).

Частина науковців приділяє значну увагу формуванню особистих якостей та здібностей майбутнього вчителя фізичної культури у тому числі: самосвідомості, почуттю власної гідності, самостійності, самодисципліні, умінню приймати рішення й відповідати за свої вчинки (В. Абрамова); професійно-педагогічній спрямованості (М. Виленський та Р. Сафін); схильностям та інтересам, які на основі різних потреб за сприятливих педагогічних умов формують мотивацію до педагогічної діяльності (Р. Каримов); системі якостей, якими володіє індивід, однією з яких є вміння (О. Медведєва); інтеграції комунікативних та організаційних здібностей особистості, які необхідні для керівництва педагогічним процесом, навичкам спортивної діяльно-

сті та пов'язаним з ними здібностям до самокерівництва (Н. Мухаметзянова); прагненню високого професіоналізму, розвитку культурних якостей, здібностям до самовдосконалення, оволодінню культурними практиками викладання та розвитку культурно-творчих здібностей (М. Янова, В. Янов та В. Астаф'єва).

Розглядаючи педагогічні вміння як набуту людиною здатність на основі знань та навичок виконувати визначені види діяльності в умовах, що змінюються (Н. Кузьміна), науковці вважають, що діяльність фахівців із фізичної культури та спорту реалізується: сьома групами вмінь (оцінні, гностичні, прогностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні й організаційні вміння) (Н. Зволинська та В. Маслов); системою знань і вмінь, які стануть фундаментом, базою для подальшого самовдосконалення: студент повинен здобути чіткі знання про сутність праці вчителя, про можливі деформації й “вигорання”, про вимоги до особистості вчителя, про специфічні умови його праці (Н. Костихіна); творчими вміннями: уміння аналізувати, уміння виділяти головне, уміння бачити нові суперечності та проблеми у відомій ситуації; уміння перенесення до нової ситуації; уміння висувати гіпотезу; уміння описувати явища, процеси (О. Медведєва); конструктивними (аналітичними, прогностичними, проєктивними) й організаторськими (мобілізаційними, інформаційними, розвивальними, орієнтаційними) уміннями (В. Філанковський).

Специфіка діяльності вчителя фізичної культури, який забезпечує роботу з учнями спеціальних медичних груп, зумовлюється індивідуальними особливостями відхилень у стані здоров'я школяра.

Нормативні документи щодо організації занять з учнями загальноосвітніх навчальних закладів, які мають відхилення у стані здоров'я, передбачають “створення в закладах освіти постійно діючих груп лікувальної фізичної культури і фізичної реабілітації та регулярне проведення з ними занять” [3, с. 171] та окреслюють широкий спектр завдань, які повинен уміти вирішувати вчитель фізичної культури.

В Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо вивчення шкільних дисциплін у 2006/07 н.р. (Фізична культура) вказується: головною метою роботи з учнями, за станом здоров'я віднесеними до спеціальної медичної групи, є: досягти індивідуально-стійкого поліпшення самопочуття; спланувати і реалізувати шляхи виходу з хвороби тимчасового або довготривалого характеру; використати та поліпшити потенційні можливості учнів для повноцінного входження в доросле життя. Фізичне виховання учнів спеціальної медичної групи включає: обов'язкове навчання з обмеженими навантаженнями на уроках фізичної культури; навчання за окремою програмою в спеціальній медичній групі; зважений і узгоджений з лікарем, учителем і батьками режим дня; участь у заходах фізкультурно-оздоровчої спрямованості в режимі школи (фізкультхвилини на уроках, участь у рухливих перервах, участь у позакласній фізкультурно-масовій роботі (свята, екскурсії)) за винятком участі в спортивних змаганнях; використання природних та оздоровчих факторів (загартування, катання на ковзанах, лижах, плавання (без переохолодження)); володіння елементами контролю самопочуття під час самостійних занять.

Інструкція про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури (2009 р.) вказує на те, що до підготовчої групи належать “діти в реабілітаційному періоді після випадку гострої захворюваності, що не потребує курсу лікувальної фізкультури, із середнім рівнем функціонально-резервних можливо-

стей серцево-судинної системи”, а до спеціальної – діти, які мають “значні відхилення постійного чи тимчасового характеру в стані здоров’я, що не перешкоджають навчанню в школі, але протипоказані для занять фізичною культурою за навчальною програмою. Рівень функціонально-резервних можливостей: низький або нижче середнього” та “учні, які мають дефекти опорно-рухового апарату і не можуть займатися за загальною програмою”, для яких “фізична підготовка проводиться за спеціальними програмами з урахуванням характеру та ступеня відхилень”, а також зазначено, що в цих групах “заняття проводяться вчителем фізичної культури з наданням індивідуальних завдань безпосередньо на уроках”.

Ю. Васьков зазначає, що “критерієм ефективності фізичного виховання учнів спеціальної медичної групи є достатній рівень їх компетентності, що виражається в опануванні теоретико-методичних знань навчальної програми, певним рівнем фізичного розвитку і здоров’я, умінням використовувати різноманітні засоби фізичної культури в повсякденному житті, дотриманням здорового способу життя” [1, с. 29].

О. Левченко зауважує, що методика фізичного виховання хворих дітей являє собою сукупність практичних прийомів використання лікувальних засобів, які спрямовані на оптимальне та найбільш швидке вирішення лікувальних і реабілітаційних завдань [5, с. 44]; навчальний процес спрямований переважно на поступове зміцнення здоров’я, загартування організму, усунення функціональних порушень та недостатності, що пов’язана з перебуванням у стані гіподинамії під час хвороби, ліквідацію залишкових явищ після захворювань [5, с. 50]. Аналіз наукових джерел, проведений О. Левченко, дав їй підстави зазначити, що: фізкультурна освіта учнів спеціальних медичних груп відрізняється вибором засобів, регламентацією фізичного навантаження, методикою проведення уроків фізичної культури, доволі великим комплексом протипоказань залежно від захворювань (Л. Абросимова, В. Карасик, Е. Аветисов та ін.); під час проведення уроків учитель фізичної культури вирішує особливі завдання додаткового фізичного виховання залежно від конкретного захворювання (Н. Гурова, Н. Шумейка, Т. Кузнецова та ін.); відмітною рисою фізкультурної освіти учнів спеціальних медичних груп є підвищення ролі та значущості лікарсько-педагогічного контролю на уроці фізичної культури, частота проведення контрольних замірів та реєстрації самопочуття на занятті, обов’язкове ведення щоденника самоконтролю, які регламентовані директивними документами [5, с. 50]. Оздоровчий ефект уроків фізичної культури повинен забезпечуватися систематичним лікарсько-педагогічним контролем за станом здоров’я, динамікою показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості, станом адаптаційних можливостей та резистентності організму школярів [5, с. 53]. О. Левченко звертає увагу на формування інтелектуальних цінностей, які являють собою знання про методи та засоби розвитку фізичного потенціалу людини; знання про способи рухової активності, загартування, організації здорового способу життя; знання про важливість фізичних вправ для розвитку людини, формування тілобудови, підвищення працездатності, інтелектуального розвитку [5, с. 64]. Автор підкреслює особливу актуальність і важливість цього компонента для учнів СМГ та вважає, що для них він розширюється за рахунок знань про захворювання та засоби профілактики загострень [5, с. 64].

Науковці звертають увагу на те, що правильно організований лікарсько-педагогічний контроль дає змогу контролювати процеси оздоровлення чи оду-

жання, стану функцій організму, адаптаційних можливостей та резистентності організму (В. Карпман, З. Белоцерковський, І. Гудков), що викликає потребу в опануванні студентами його методів.

Л. Парфьонова вважає, що підвищення ефективності процесу фізичного виховання молодших школярів, які належать за станом здоров'я до СМГ, забезпечується реалізацією змісту педагогічної моделі, що спрямована на покращення якості фізичного виховання учнів молодших класів та передбачає: поєднання інтелектуальної та рухової діяльності як способу активізації на уроці фізичної культури; формування знань із фізичної культури, розвиток пізнавальних здібностей; застосування засобів та методів оздоровчого тренування з урахуванням інтересів, потреб та стану здоров'я школярів; формування спеціальних медичних груп за віковим принципом; збільшення кількості занять фізичними вправами в тижневому руховому режимі молодших школярів до оптимального; акцентоване використання ігрового методу; забезпечення позитивного психоемоційного фону занять; ефективну реалізацію фізичних навантажень; використання індивідуальних комплексів лікувальної фізичної культури (далі – ЛФК) для корекції та реабілітації відхилень у стані здоров'я; врахування медико-педагогічних показань і протипоказань під час підбору засобів та методів фізичного виховання; організацію та регулярне проведення лікарсько-педагогічного контролю й самоконтролю учнів СМГ; забезпечення зв'язку сім'ї та школи.

Значне місце при роботі з учнями спеціальних медичних груп займає формування здорового способу життя. В. Волков визначає такі завдання: науково обґрунтувати необхідність досягнення та збереження здоров'я учнів; перевести цінності оздоровчої фізичної культури, адекватні віковим можливостям учнів, у сферу свідомості, яка формується у молоді; навчити школярів, починаючи з першого класу, цінувати здоров'я як одну з абсолютних людських цінностей; виховати у дітей стійку мотивацію до здорового способу життя; надати знання про процеси, які відбуваються в організмі людини; навчити дитину зберігати гігієнічний потенціал свого роду, підтримувати біологічну потребу в рухах; навчити засобів та методів використання функціональних можливостей організму для підтримання особистого здоров'я; сформувати у школярів адекватну самооцінку свого здоров'я; навчити підтримувати своє здоров'я без допомоги лікарських засобів; виховати потребу та навичку використання загартовуючих процедур з метою збереження свого здоров'я; підвищити рухову активність учнів, що є необхідною умовою формування основ здорового способу життя; виховати потребу та навичку самостійних занять фізичними вправами.

На думку науковців (Г. Апанасенко, Е. Булич, О. Дубогай, І. Мурахов, В. Мухін, В. Язловецький та ін.), головне, що відрізняє заняття фізичними вправами здорових підлітків та учнів спеціальних медичних груп, – це забезпечення різного підходу до учнів залежно від особливостей захворювання (тобто володіння різними методиками занять та знаннями особливостей впливу фізичних вправ на організм хворої дитини).

Висновки. Таким чином, для ефективної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями з відхиленнями здоров'я в загальноосвітніх навчальних закладах, необхідно забезпечити її професійно орієнтованим змістом, який дасть змогу озброїти майбутніх учителів фізичної культури системними знаннями щодо сучасних освітніх технологій відновлення та збереження

здоров'я учнів спеціальних медичних груп (сутності патологічних процесів та хвороб; особливостей використання засобів, методів, методик залежно від конкретної нозології; методів контролю навантажень та лікарсько-педагогічного контролю за ефективністю їх впливу); забезпечити формування у студентів умінь визначати ефективність застосування вправ загального та спеціального впливу та їх співвідношення залежно від індивідуальних особливостей учня та його стану в конкретний момент; умінь формулювання завдань та добору адекватних найбільш ефективних шляхів їх вирішення; вмінь проектування та реалізації цілей; вмінь здійснювати системний аналіз фізичних можливостей та на основі одержаних даних спрогнозувати й забезпечити їх подальший розвиток, передбачивши особливості їх формування залежно від індивідуальності учня; вмінь складати та реалізовувати реабілітаційні програми (як для групи, так і окремо для кожного учня); педагогічних умінь навчання учнів специфічних знань та їх реалізації в повсякденному житті для покращення самопочуття і здоров'я й вдосконалення фізичного розвитку; формування мотивації до роботи з учнями спеціальних медичних груп (сприйняття її як особистісно значущої), де систематизуючим фактором виступає мотивація до відновлення та збереження здоров'я школярів; формування особистісних якостей: рефлексії, здібності до самовдосконалення, розвиток творчого й інноваційного потенціалу особистості, високий рівень самосвідомості, почуття власної гідності, самостійності, самодисципліни, уміння приймати рішення й відповідати за свої вчинки; комунікативні й організаційні здібності особистості, які необхідні для керівництва педагогічним процесом, у тому числі гнучкість мислення, активність, високий темп реакції, лабільність, емоційну стійкість, високий рівень саморегуляції.

Список використаної літератури

1. Васьков Ю.В. Концептуальні підходи до організації занять з учнями спеціальної медичної групи в загальноосвітніх навчальних закладах / Ю.В. Васьков // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 5. – С. 29–31.
2. Клопов Р.В. Інформатизація вищої фізкультурної освіти / Р.В. Клопов // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 4. – С. 3–7.
3. Книга вчителя фізичної культури: довідкові матеріали для організації роботи вчителя / упоряд. С.І. Операйло, А.І. Ільченко, В.М. Єрмолова, Л.І. Іванова. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 464 с. – (Нормативні документи Міністерства освіти і науки України).
4. Кожанова М.Б. Подготовка студентов факультета дошкольной педагогики и психологии к этнопедагогизации процесса воспитания детей : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Марина Борисовна Кожанова. – Чебоксары, 1999. – 245 с.
5. Левченко А.В. Формирование готовности к здоровому стилю жизни учащихся младших классов специальной медицинской группы в процессе физкультурного образования : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Александра Владимировна Левченко. – Челябинск, 2008. – 173 с.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012.

Иванова Л.И. Сущность подготовки будущих учителей физической культуры к работе с учащимися с отклонениями в состоянии здоровья

В статье перечислены задачи, которые определяют стратегию и направления профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры к работе с учащимися специальных медицинских групп.

Ключевые слова: здоровье, отклонения в состоянии здоровья, будущие учителя физической культуры, учащиеся с отклонениями в состоянии здоровья.

Ivanova L. The essence of training future teachers of physical culture to work with schoolchildren with rejections in health.

The article listed the tasks that define the strategy and direction of the training of future teachers of physical culture to work with schoolchildren of special medical groups.

Key words: *health, rejections in health, teachers of physical culture, schoolchildren with rejections in health.*